

УДК 339.18:341.1(44)

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.34.15>

ДОСВІД КРАЇН ЄС У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Кудінов Сергій Сергійович,
orcid.org/0000-0002-0582-1030
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
(Державна наукова установа
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук
України», м. Київ, Україна)

Стаття присвячена дослідженню досвіду країн ЄС у правовому регулюванні публічних закупівель.

Намагання України інтегруватися в європейський економічний та політичний простір було визначено з перших років незалежності України. Публічні закупівлі залишаються одним з тих напрямів економічної діяльності України, які потребують свого унормування з урахуванням рекомендацій Європейського Союзу.

Проаналізовані окремі положення законодавства країн Європейського Союзу та зроблено висновок, що регулювання державних закупівель у країнах Європейського Союзу розпочалося з формування основних принципів, які застосовуються до системи державних закупівель – вільний рух товарів та послуг, а також заборона кількісних обмежень на імпорт та експорт та всіх заходів, що мають еквівалентний ефект до кількісних обмежень. Вказані принципи залишаються актуальними як для країн Європейського Союзу, так й для України.

Зазначено, що перші правила державних закупівель містилися у Римській угоді, але ці правила були загальні для вільного застосування закупівельними організаціями, тому Комісія Європейського Союзу разом з країнами-членами розробила директиви щодо державної закупівлі реалізації положень Римської угоди. В подальшому директиви були оновлені з урахуванням змін економічній діяльності держав та необхідності вдосконалення державних закупівель.

Зроблено висновок, що в поточний момент законодавство України з публічних закупівель потребує, подальшої гармонізації з відповідними директивами Європейського Союзу, в тому числі шляхом деталізації (спеціалізації, стандартизації) у певних сферах (військовій, комунальній, енергетичній, транспортній тощо) та напрямках (цифровізації, запровадженні екологічних, соціальних стандартів тощо). Сфера публічних закупівель також потребує подальшого розвитку інституційної структури, професіоналізації (як для замовників так і для виконавців), подальшого розвитку електронної системи закупівель, більш ефективного контролю публічних закупівель тощо.

Ключові слова: державні закупівлі, публічні закупівлі товарів, робіт і послуг, директиви ЄС, правове регулювання, міжнародний досвід, адаптація законодавства України.

EXPERIENCE OF EU COUNTRIES IN LEGAL REGULATION PUBLIC PROCUREMENTS

Kudinov Serhii Serhiiovych,
orcid.org/0000-0002-0582-1030
Doctor of Juridical Sciences, Professor
Chief Researcher
(State Scientific Institution "Institute
of Information, Security and Law
National Academy of Legal Sciences
of Ukraine", Kyiv, Ukraine)

The article is devoted to researching the experience of EU countries in the legal regulation of public procurement.

Ukraine's efforts to integrate into the European economic and political space were determined from the first years of Ukraine's independence. Public procurement remains one of those areas of economic activity in Ukraine that need to be normalized taking into account the recommendations of the European Union.

Separate provisions of the legislation of the countries of the European Union were analyzed and it was concluded that the regulation of public procurement in the countries of the European Union began with the formation of the main principles that apply to the system of public procurement – free movement of goods and services, as well as the prohibition of quantitative restrictions on imports and exports and all measures, having an equivalent effect to quantitative restrictions. These principles remain relevant both for the countries of the European Union and for Ukraine.

It is noted that the first public procurement rules were contained in the Rome Agreement, but these rules were general for free application by procurement organizations, so the Commission of the European Union, together with member countries, developed directives on public procurement to implement the provisions of the Rome Agreement. Later, the directives were updated taking into account changes in the economic activity of states and the need to improve public procurement.

It was concluded that at the moment the legislation of Ukraine on public procurement needs further harmonization with the relevant EU directives, including through detailing (specialization, standardization) in certain areas (military, communal, energy, transport, etc.) and directions (digitalization, implementation environmental, social standards, etc.). The field of public procurement also needs further development of the institutional structure, professionalization (both for customers and for executors), further development of the electronic procurement system, more effective control of public procurement, etc.

Key words: public procurement, public procurement of goods, works and services, EU directives, legal regulation, international experience, adaptation of Ukrainian legislation.

Постановка проблеми. Вдосконалення механізмів правового регулювання вітчизняного законодавства постійно орієнтується на теорію і практику зарубіжних країн, насамперед країн Європейського союзу (ЄС). Відповідно для кращого розуміння напрямку розвитку правового регулювання публічних закупівель в Україні потрібно вивчати та використовувати досвід країн ЄС. Необхідність врахування досвіду ЄС в правовому регулюванні питань державних закупівель обумовлений й зовнішньополітичним курсом нашої країни.

Мета цієї наукової статті полягає у дослідженні досвіду країн ЄС у правовому регулюванні публічних закупівель та його значення для України.

Аналіз наукових публікацій. Окремі аспекти правового регулювання публічних закупівель у ЄС аналізували І. Влялько, К. Водоласкова, Л. Капінус, В. Колотій, О. Костенко, О. Мельников, А. Никоненко, Н. Обушко, П. Пашина, В. Піла, В. Смирчинський, О. Турченко, О. Шатковський, Т. Швидка, С. Яременко та інші.

В той же час на сьогодні Україна за оцінками вітчизняних та міжнародних експертів Україна, ще не відповідає стандартам ЄС у сфері публічних закупівель. В свою чергу ця сфера в ЄС продовжує динамічно розвиватися. Зазначене вказує на актуальність наукових розвідок у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Намагання України інтегруватися в європейський економічний та політичний простір було визначено з перших років незалежності України. Публічні закупівлі залишаються одним з тих напрямів економічної діяльності України, які потребують свого унормування з урахуванням рекомендацій ЄС.

Розглядаючи становлення державних (публічних) закупівель зазначимо, що Договорами про заснування ЄС та Договором про функціонування ЄС не передбачено положення щодо державних закупівель. Проте, Договорами передбачено положення щодо основних принципів, які застосовуються до системи державних закупівель – вільний рух товарів та послуг, а також заборона кількісних обмежень на імпорту, експорт та всіх заходів, що мають еквівалентний ефект до кількісних обмежень. Дані положення застосовуються до товарів, що походять з ЄС та з третіх країн, якщо такі товари та послуги є у вільному обороті в державах-членах ЄС [1, с. 7].

Вказані принципи зберегли свою актуальність і в сучасному законодавстві ЄС. Так, наприклад ч. 1 ст. 18 «Принципи закупівлі» Директиви Європейського Парламенту і Ради від 26.02.2014 № 2014/24/ЄС про публічні закупівлі та про скасування Директиви 2004/18/ЄС зазначено, що публічні замовники повинні однаково і без дискримінації ставитися до суб'єктів господарювання і діяти у прозорий і пропорційний спосіб. Організація закупівлі не повинна бути спрямована на виключення її зі сфери застосування цієї Директиви або штучне звуження конкуренції. Конкуренцію вважають штучно звуженою, коли організація закупівель має на меті неналежне надання переваг певним суб'єктам господарювання або неналежне позбавлення переваг певних суб'єктів господарювання.

Частина 2 вказаної статті передбачає, що держави-члени повинні вживати відповідних заходів для забезпечення дотримання суб'єктами господарювання при виконанні публічних договорів застосованих зобов'язань у сферах екологічного, соціального та трудового права, встановлених правом Союзу, національним правом, колективними договорами або положеннями міжнародного екологічного, соціального і трудового права [2].

В ч. 1 ст. 36 «Принципи закупівлі» Директиви Європейського Парламенту і Ради від 26.02.2014 № 2014/25/ЄС про здійснення суб'єктами закупівель у водній, енергетичній, транспортній галузях та в галузі поштових послуг і про скасування Директиви 2004/17/ЄС зазначено, що замовники повинні однаково і без дискримінації ставитися до суб'єктів господарювання і діяти у прозорий і пропорційний спосіб. Організація закупівлі не повинна бути спрямована на виключення її зі сфери застосування цієї Директиви або штучне звуження конкуренції [3].

Перші правила державних закупівель містилися у Римській угоді, підписаній у 1957 році, за якою створювалися дві організації: Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) та Європейське співтовариство атомної енергії (ЕАЕС (Euratom)). Але ці правила були надто загальні й неточні для вільного застосування закупівельними організаціями. Тому Комісія ЄС разом з країнами-членами розробила директиви щодо державної закупівлі для втілення у життя Римської угоди – забезпечення більш

прозорих, точних правил, яких мають дотримуватися органи державної влади і підприємства з надання комунальних послуг (водо- та енергопостачання, транспорту і послуг зв'язку) [4, с. 21–22].

При цьому засновниками ЄЕС на початковому етапі було всього шість країн, а саме Федеративна Республіка Німеччина, Бельгія, Франція, Італія, Люксембург, Нідерланди. Статтею 12 було передбачено, що Держави-члени повинні утримуватимуться від введення у відношенні один до одного нових мит на імпорт та експорт або рівнозначних зборів і не збільшуватимуть мита та збори, які вони вже застосовують у їхній взаємній торгівлі, а згідно з п.п. а), d) ст. 85 було заборонено: фіксувати прямо чи опосередковано ціни купівлі чи продажу чи інші умови торгівлі; застосовувати різні умови до рівноцінних угод з іншими торговими партнерами, ставлячи їх тим самим у невігідні умови конкуренції [5].

Для реалізації Римської угоди країнами-членами підготовлені керівні документи, які регламентували питання державних закупівель. Так, рішенням Комісії Європейських спільнот від 26 травня 1987 р. № 87/305/ЄЕС засновано дорадчий комітет з питань відкриття державних закупівель. Стаття 2 вказаного рішення передбачає, що завданням комітету є надання допомоги Комісії, або на запит Комісії, або за її власною ініціативою, в оцінці економічних, технічних, правових і соціальних аспектів державних закупівель. Завдання комітету також полягатиме в тому, щоб дати можливість відповідним секторам повніше оцінити проблеми, пов'язані із застосуванням правил Співтовариства в цій сфері. Стаття 4 визначає, що Комітет складається з незалежних експертів, чий діловий і промисловий досвід і компетенція щодо державних закупівель на рівні Співтовариства широко визнані. Члени комітету призначаються Комісією після консультацій із відповідними секторами бізнесу та промисловості [6].

Також можна виділити окремі директиви ЄС, які вплинули на розвиток європейського законодавства у сфері закупівель, а саме: директива 2014/24/ЄС від 26 лютого 2014 року про здійснення державних закупівель в державному секторі; директива 2014/25/ЄС від 26 лютого 2014 року щодо закупівель в сфері комунального господарства; директива 89/665/ЄЕС від 21 грудня 1989 року про застосування процедур оскарження рішень про присудження договорів закупівлі товарів та робіт за державні кошти зі змінами від 2007 року директивою 2007/66/ЄС; директива 92/13/ЄЕС від 25 лютого 1992 року про застосування процедур оскарження рішень про присудження договорів закупівлі товарів та робіт за державні кошти щодо здійснення закупівельних процедур установами, які працюють у сферах водопостачання, енергетики, транспорту та телекомунікацій зі змінами від 2007 року директивою 2007/66/ЄС; директива 2009/81/ЄС від 13 липня 2009 року щодо закупівель в сфері оборони; директива 2014/23/ЄС від 26 лютого 2014 року щодо укладання договорів концесії; директива 2014/55/ЄС від 16 квітня 2014 року про електронне інвойсування (e-інвойсування) в державних закупівлях [1, с. 5].

Зазначені директиви регулюють питання закупівель в окремих сферах економічної діяльності, у тому числі в оборонній сфері, а також регламентують процедури оскарження, електронне інвойсування. На наш погляд така кількість директив виправдана з точки зору нормотворчої діяльності, так як у разі необхідності можливе коригування директиви з конкретного напрямку діяльності, чи взагалі замінити директиву, яка не відповідає поточному стану розвитку економічних відносин та замінити її новою директивою.

Обравши шлях інтеграції в європейській простір, Україна приводить у відповідність з вимогами ЄС національне законодавство. Так, в преамбулі Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх

державами-членами від 14.06.1994 року сторонами визнано важливість зусиль України, спрямованих на перехід економіки України від країни з державною монополією торгівлі і централізованою плановою економікою до ринкової економіки. Пункт 1 ст. 51 вказаної Угоди передбачає, що Україна вживе заходів для забезпечення того, щоб її законодавство поступово було приведене у відповідність до законодавства Співтовариства. Пункт 2 цієї статті зокрема передбачає, що приблизна адекватність законів матиме місце також в галузях щодо правил конкуренції, державної закупки [7].

В подальшому більше двадцяти років тому Законом України від 18.03.2004 № 1629-IV затверджено Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС та визначено привести нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом [8].

Вказана програма визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в ЄС. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. Метою адаптації законодавства України до законодавства ЄС є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього. При цьому адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до ЄС, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики.

Розділом V вказаної Програми, яка є чинною, передбачено, що на першому етапі виконання Програми пріоритетними сферами, в яких здійснюється адаптація законодавства України, є сфери, визначені статтею 51 УПС, в тому числі державні закупівлі [8].

Відповідно, протягом останніх років приймаються заходи, щоб законодавство України максимально інтегрувати в законодавство ЄС. Одним з основоположних прийнято Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 [9]. Прийнято новий Закон України «Про оборонні закупівлі» від 17.07.2020 [10].

Після прийняття законів подальша їх деталізація була здійснена в підзаконних нормативно-правових актах, в тому числі в постановах КМУ для подальшого врегулювання сфери публічних закупівель відповідно до директив ЄС.

Так, в цілому регламентація публічних закупівель була доповнена постановами КМУ від 24.02.2016 р. № 166 «Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків» [11], від 14.09.2020 р. № 822 «Про затвердження Порядку формування та використання електронного каталогу» [12], від 02.08.2022 р. № 861 «Про затвердження порядків підтвердження ступеня локалізації виробництва товарів та проведення моніторингу дотримання вимог щодо ступеня локалізації виробництва предметів закупівлі, внесених до переліку товарів, що є предметом закупівлі, з підтвердженим ступенем локалізації виробництва» [13], від 12.10.2022 р. № 1178 «Особливості здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» [14], від 11.11.2022 р. № 1275 «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» [15].

Однак прийнятих заходів щодо унормування сфери публічних закупівель виявилось недостатньо. Так, Т. І. Швидка, К. К. Халецька прийшли до висновку, що законодавче закріплення та практична реалізація інституту публічних закупівель в Україні потребує ще детального аналізу та доопрацювання, особливо в питаннях,

які пов'язанні з впровадженням екологічних критеріїв, забезпеченням соціальної відповідальності, врахуванням життєвого циклу продукту, прозорістю та конкуренцією [16, с. 160].

О. М. Костенко зауважує, що законодавство ЄС покликане регулювати найбільш складні відносини, ніж регулює законодавство України, що потребує більш детального регулювання. Різниця між процедурами закупівлі в Україні та ЄС полягає в більш глибокій стандартизації процедури в ЄС. Отже, щоб дійсно відкрити можливість взаємної участі в публічних закупівлях, Україна повинна перейняти процедурні моменти, які регулюють термінологію закупівель, тендерну документацію, електронні каталоги й інше, а також провести глибоку перевірку національного законодавства щодо відповідності його Директивам ЄС [17, с. 49].

О. С. Мельников зазначає, що вартісні пороги, перевищення яких призводить до необхідності використання тендерних процедур, у країнах ЄС значно перевищують норми, встановлені українським законодавством. В Україні теж доцільно використовувати більш гнучкий підхід до умов організації конкурсних торгів з урахуванням економічних критеріїв доцільності їх проведення. Хоча одним із основних принципів європейського законодавства у сфері державних закупівель є недискримінація учасників, проте законодавство ЄС відзначає первісну нерівність умов конкуренції для великих та малих фірм, регіонів із різними рівнями економічного розвитку, тощо. Тому існують механізми надання преференцій для допомоги «слабким». В українському законодавстві такі механізми не передбачені, що обмежує участь малих підприємств, депресивних регіонів у ринку державних закупівель [18, с. 439].

Загалом Єврокомісія зазначила частковий прогрес у підготовці сфери та потребу надалі зближати правила публічних закупівель з *acquis* ЄС. Зокрема в найближчий рік потрібно: працювати над гармонізацією законодавства, особливо в питанні концесій та державно-приватного партнерства; призначати більше уповноважених із розгляду скарг з публічних закупівель в комісію Антимонопольного комітету України; звести кількість винятків із закону про публічні закупівлі до мінімуму, необхідного під час дії воєнного стану [19].

З урахуванням наявних проблемних моментів в організації публічних закупівель розпорядженням КМУ від 02.02.2024 р. № 76-р схвалено Стратегію реформування системи публічних закупівель на 2024-2026 роки та затверджено операційний план її реалізації у 2024–2025 роках [20].

У вказаній Стратегії зазначено, що метою її розроблення є забезпечення подальшого розвитку та удосконалення існуючої в Україні системи публічних закупівель з урахуванням потреби у відновленні (відбудові) України, що пов'язано з повномасштабним збройним вторгненням Російської Федерації, а також забезпечення проведення ефективних публічних закупівель, розвиток конкурентного середовища у сфері публічних закупівель в Україні, забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України у сфері публічних закупівель та послідовної адаптації законодавства України до стандартів ЄС протягом 2024-2026 років.

Отримання необхідних результатів в реалізації стратегії пропонується здійснити шляхом досягнення таких стратегічних цілей: гармонізація законодавства України у сфері публічних закупівель з відповідними директивами ЄС; розвиток інституційної структури публічних закупівель; реалізація проектів відбудови України; професіоналізація публічних закупівель; розвиток електронної системи закупівель; залучення громадянського суспільства до розвитку сфери публічних закупівель; міжнародне співробітництво у сфері публічних закупівель [20].

Висновки:

1. Регулювання державних закупівель у країнах ЄС розпочалося з формування основних принципів, які застосовуються до системи державних закупівель – вільний рух товарів та послуг, а також заборона кількісних обмежень на імпорт та експорт та всіх заходів, що мають еквівалентний ефект до кількісних обмежень. Вказані принципи залишаються актуальними як для країн ЄС, так й для України. На їх основі відбувається удосконалення законодавства з урахуванням економічних потреб та розвитку ЄС.

2. Перші правила державних закупівель містилися у Римській угоді, але ці правила були загальні для вільного застосування закупівельними організаціями, тому Комісія ЄС разом з країнами-членами розробила директиви, в яких деталізовано порядок здійснення державних закупівель. В подальшому директиви були оновлені з урахуванням змін в економічній діяльності держав та необхідності вдосконалення державних закупівель, зокрема шляхом спеціалізації законодавства в окремих сферах та напрямках. На даний час ця сфера нормативно-правового регулювання продовжує залишатися динамічною.

3. В поточний момент законодавство України з публічних закупівель потребує, подальшої гармонізації з відповідними директивами ЄС, в тому числі шляхом деталізації (спеціалізації, стандартизації) у певних сферах (військовій, комунальній, енергетичній, транспортній тощо) та напрямках (цифровізації, запровадженні екологічних, соціальних стандартів тощо). Сфера публічних закупівель також потребує подальшого розвитку інституційної структури, професіоналізації (як для замовників так і для виконавців), подальшого розвитку електронної системи закупівель, більш ефективного контролю публічних закупівель тощо.

Список використаних джерел:

1. Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС. Збірник директив ЄС з питань державних закупівель. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/zakupivli/dodatok-31dyrektyvy-yes-po-zakupivlyah-1.pdf> (дата звернення: 11.09.2024).

2. Директива Європейського Парламенту і Ради від 26 лют. 2014 р. № 2014/24/ЄС про публічні закупівлі та про скасування Директиви 2004/18/ЄС URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_052-14#Text (дата звернення: 11.09.2024).

3. Директива Європейського Парламенту і Ради від 26 лют. 2014 р. № 2014/25/ЄС про здійснення суб'єктами закупівель у водній, енергетичній, транспортній галузях та в галузі поштових послуг і про скасування Директиви 2004/17/ЄС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%202014%2025%20%D0%84%D0%A1.pdf> (дата звернення: 11.09.2024).

4. Водоласкова К. Ю. Адміністративно-правове регулювання державних закупівель в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Національний авіаційний університет. Київ, 2013. 238 с.

5. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) від 25 берез. 1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017/ed19860217#Text (дата звернення: 11.09.2024).

6. Рішення Комісії Європейських спільнот № 87/305/ЄЕС від 26 трав. 1987 р. URL: https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvk6yhcbpeywk_j9vvik7m1c3guxp/vi8rm2w0nyw2 (дата звернення: 11.09.2024).

7. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 черв. 1994 р. № 1629-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/998_012 (дата звернення: 11.09.2024).

8. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1629-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1629%D0%B2-15> (дата звернення: 11.09.2024).
9. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 груд. 2015 р. № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/922-19> (дата звернення: 11.09.2024).
10. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17 лип. 2020 р. № 808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text> (дата звернення: 11.09.2024).
11. Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків : Постанова КМУ від 24 лют. 2016 р. № 166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.09.2024).
12. Про затвердження Порядку формування та використання електронного каталогу : Постанова КМУ від 14 вер. 2020 р. № 822. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/822-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.09.2024).
13. Про затвердження порядків підтвердження ступеня локалізації виробництва товарів та проведення моніторингу дотримання вимог щодо ступеня локалізації виробництва предметів закупівлі, внесених до переліку товарів, що є предметом закупівлі, з підтвердженим ступенем локалізації виробництва: Постанова КМУ від 02 серп. 2022 р. № 861. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/861-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.09.2024).
14. Особливості здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 12 трав. 2023 р. № 1178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.04.2024).
15. Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану : Постанова КМУ від 11 лист. 2022 р. № 1275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#n161> (дата звернення: 30.08.2024).
16. Швидка Т. І., Халецька К. К. Шлях Європейського Союзу в регулюванні публічних закупівель. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 157-160. URL: http://lsej.org.ua/5_2023/38.pdf (дата звернення: 11.09.2024).
17. Костенко О. М. Порівняльно-правовий аналіз процедур публічних закупівель в Україні та Європейському Союзі. *Jurnalul Juridic național: Teorie și Practică*. 2018. № 2(1). С. 46-49. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/1/part_2/10.pdf (дата звернення: 11.09.2024).
18. Мельников О. С. Організація системи державних закупівель у країнах ЄС. *Теорія та практика державного управління*. № 3 (38). С. 433-440. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2012_3_60 (дата звернення: 11.09.2024).
19. Які зміни в публічних закупівлях очікує від нас ЄС. URL: <https://dozorro.org/blog/yaki-zmini-v-publichnikh-zakupivlyah-ochikuye-vid-nas-yes> (дата звернення: 19.09.2024).
20. Про схвалення Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024-2026 роки та затвердження операційного плану її реалізації у 2024-2025 роках: розпорядж. КМУ від 2 лют. 2024 р. № 76-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.09.2024).